

SAKNETMELDINGER – ETTERFORSKING

I. INNLEDNING

Rundskrivet gir retningslinjer for etterforskmessige tiltak i forbindelse med saknetmeldinger. Under pkt. II redegjøres for de generelle ansvarsforholdene mv. ved behandling av saknetmeldinger, og under pkt. III gis noen generelle retningslinjer for når det bør settes i verk etterforskning. Derneft behandles spørsmål i tilknytning til personer som er forsvunnet

- ∞ her i landet (IV)
- ∞ i utlandet (V)
- ∞ fra norsk skip i utenriksfart (VI).

Avslutningsvis behandles bistand fra Kriminalpolitisen (VII) og kontakt med pårørende (VIII).

II. ANSVARSFORHOLD OG REGELVERK

I en innledningsfase vil undersøkelser, ettersøking og leteaksjoner knyttet til saknetmeldinger vanligvis være av politisk karakter og høre under Politidirektoratets overordnede ansvar og myndighetsområde. Politiets informasjonsinnhenting i denne sammenheng er ikke å anse som etterforskning og straffeprosessloven og påtaleinstruksen gjelder derfor ikke direkte for virksomheten. Også innhenting av forklaringer fra personer som kan antas å vite noe om den saknede eller ha observert noe av betydning for ettersøkingen og sikring av spor som kan gi informasjon om hvor ettersøkingsinnsatsen bør konsentreres, faller i denne fasen ofte utenfor etterforskningsbegrepet.

Det er likevel intet til hinder for at reglene i straffeprosessloven og påtaleinstruksen følges utenfor det lovbestemte anvendelsesområdet, forutsatt at det ikke er aktuelt å pålegge tredjemann plikter eller foreta inngrep som krever hjemmel i lov. Riksadvokaten anbefaler at reglene om bevisinnhenting og bevissikring i nevnte regler følges så langt det er praktisk også i ettersøkingssaker. Dette vil bl.a. bidra til at det strenge notoritetskravet som gjelder for straffesaksbehandlingen preger ettersøkingsmaterialet, og at informasjonen innhentes og sikres på en slik måte at den kan brukes under senere formell etterforskning dersom saken skulle utvikle seg slik at dette er påkrevd. Riksadvokaten går ikke nærmere inn på spørsmålet, som ligger utenfor påtalemyndighetens ansvarsområde.

Dersom ett av formålene med politiets virksomhet er å avklare om det foreligger straffbart forhold, jf straffeprosessloven § 224, skal etterforskning under påtalemyndighetens ansvarsområde iverksettes. Det vises for øvrig til riksadvokatens rundskriv om etterforskning av 22. desember 1999 (nr. 3/1999), hvor også spørsmål som oppstår i forbindelse med virksomhet som har delt formål, er behandlet.

Riksadvokaten understreker at politimesteren, som har ansvar for politiets samlede virksomhet, må engasjere seg i saknetsakene og sørge for at politiet handler samordnet og effektivt både for å bringe saknede til rette og for å sørge for at etterforskingselementet ivaretas.

III. GENERELT OM IVERKSETTING OG GJENNOMFØRING AV ETTERFORSKING

Når personer meldes saknet, må politiet også ha for øye at det kan ligge straffbare forhold bak forsvinningen. Binder politiet seg i innledningsfasen for sterkt til bestemte teorier om årsaker til at noen er borte og ensidig satser på leteaksjoner og ettersøking, kan viktige spor og informasjon gå tapt. Politiet må derfor allerede når saknetmeldingen mottas, vurdere om det skal settes i verk ordinær etterforsking. Under enhver omstendighet må det sørges for sikring av spor og informasjon som kan nyttes dersom det senere viser seg at forsvinningen skyldes en straffbar handling.

Ikke sjelden fremstår det som *mindre sannsynlig at forsvinningen skyldes et straffbart forhold*. Bakgrunnen for en slik antakelse kan dels være tidligere erfaringer med den saknede, dels omstendigheter knyttet til situasjonen. I denne gruppe faller for eksempel tilfeller hvor en umyndig flere ganger tidligere er blitt borte fra hjemmet og alltid kommet til rette i god behold etter kortere eller lengre tid. Hvis det ikke er særskilte forhold som stiller den siste forsvinningen i et annet lys, bør politiet konsentrere sin innsats om å finne den saknede. Tilsvarende gjelder saknetmeldinger om personer som ikke har vendt tilbake etter tur i skogen eller på fjellet. I slike tilfeller vil det regulært ikke være grunn til å sette i verk etterforsking.

Er det *grunn til å tro at saknede har forsvunnet som følge av en kriminell handling*, må etterforsking settes i verk. Har saknede for eksempel vært i konflikt med voldelige kriminelle miljøer, vil det være rimelig grunn til å undersøke om det foreligger straffbart forhold.

I den innledende fase vil politiets undersøkelser primært være konsentrert om å avklare hva som har skjedd. Etterforskingen foregår da på saksnivå, og kravet om saklighet og forholdsmessighet (rimelig grunn) vil normalt være oppfylt. Utvikler saken seg senere slik at etterforskingen rettes mot enkeltperson(er), må det løpende vurderes om vilkårene i straffeprosessloven § 224 fortsatt er til stede, jf. nærmere riksadvokatens rundskriv nr. 3/1999.

I noen tilfeller er personer kommet bort under slike omstendigheter at det må *iverksettes ulykkesetterforsking*. Ved brann og ulykker som har voldt alvorlig personskade eller betydelig ødeleggelse av eiendom skal det foretas etterforsking, jf. straffeprosessloven § 224 siste ledd og påtaleinstruksen § 7-4 siste ledd. Er siste kjente observasjon at saknede reiste ut med båt eller bil, men uten at båten eller bilen er funnet, vil ulykkesetterforsking være aktuelt. Tilfeller hvor det er grunn til å tro at vedkommende kan ha tatt sitt eget liv, skal også etterforskes.

Vedtak om å sette i verk etterforsking er en påtaleavgjørelse. Forsvinningssaker skal snarest mulig og senest innen ett døgn etter mottakelse forelegges politimesteren eller den han bemyndiger for vurdering av om det skal åpnes etterforsking, og i tilfelle hvilke ressurser som skal settes inn. Beslattes etterforsking, skal avgjørelsen være *skriftlig* og arkiveres sammen med saknetmeldingen. Saksansvarlig jurist i politidistriktet har det videre påtalemessige ansvar for etterforskingen, herunder ansvaret for å følge opp og kontrollere at den gjennomføres i samsvar med reglene i straffeprosessloven og påtaleinstruksen, og for fremdriften. Settes etterforsking i verk, forutsettes at man vurderer å utferdige etterforskingssordre.

Organiseringen, ressursinnsatsen og gjennomføringen av etterforskningen avgjøres i politidistriktet. Hvor omfattende den skal legges opp, og hvor lenge den skal pågå, vil variere fra sak til sak. Utsiktene til oppklaring vil være et viktig moment, men ikke det eneste. I tillegg kommer pårørendes og allmennhetens behov for visshet om at alle praktiske muligheter er undersøkt. Dette er et hensyn som gjør seg særlig gjeldende i forsvinningssaker. Avgjørelser om omfanget og varigheten av politiets innsats bør baseres både på politifaglige, påtalemessige og ressursmessige vurderinger.

Når en person er forsvunnet under påfallende omstendigheter, eller etterforskning iverksettes, skal *statsadvokaten underrettes* i samsvar med påtaleinstruksen § 7-2. Statsadvokaten har ansvar for å holde seg løpende orientert om utviklingen og, om nødvendig, gripe inn med pålegg og direktiv.

IV. SAKNET PERSON HER I LANDET

Ansvar for oppfølgingen av saknetmeldinger ligger til politimesteren i det enkelte politidistrikt. Etterforskningen foretas i alminnelighet i det distrikt hvor saknede antas å ha forsvunnet. Kan forsvinningen ikke knyttes til et bestemt politidistrikt, skal saken etterforskes der saknede har bopel. Ved tvil eller uenighet skal spørsmålet om plassering av etterforskningsansvaret forelegges overordnet påtalemyndighet for avgjørelse, jf. påtaleinstruksen § 1-2.

Saknetmeldingen skal straks registreres i politiets registre. Den ettersøkte skal også registreres i Schengen Informasjonssystem (SIS).

Den tjenestemann som mottar saknetmeldingen, eller den som har saksansvaret, må sørge for å innhente så nøyaktige og fullstendige opplysninger som mulig om

- tid og sted for forsvinningen,
- de nærmere omstendighetene rundt forsvinningen,
- den saknedes bakgrunn og personlige forhold,
- personer som kan ha viktige opplysninger.

Som fremholdt ovenfor i pkt. II, bør alle opplysninger nedtegnes skriftlig i form av egenrapporter og formelle avhør i samsvar med reglene i straffeprosessloven og påtaleinstruksen.

V. SAKNET I UTLANDET

1. Politimyndighet i Norge

Når en person hjemmehørende i Norge er forsvunnet i utlandet, skal saknetmeldingen behandles av det politidistrikt hvor vedkommende har bopel. Etterlysning formidles gjennom Kriminalpolitisenralen som også har ansvaret for formidling av informasjon mellom norsk og utenlandsk politimyndighet. Den ettersøkte skal også registreres i Schengen Informasjonssystem (SIS).

2. Iverksetting av etterforskning

Om det skal settes i verk etterforskning i utlandet, og hvilke tiltak og undersøkelser som eventuelt skal gjennomføres der, beror på lovgivningen i den aktuelle staten og hvilke

beslutninger landets rettshåndhevende myndigheter treffer. Dette innebærer ikke at norsk politi og påtalemyndighet kan forholde seg passive, eller nøye seg med å avvente utspill og anmodninger fra vedkommende lands myndigheter. Ved vurdering av om det skal settes i verk etterforskning her i landet må det særskilt ses hen til:

- om etterforskning i Norge kan bidra til oppklaring av forsvinningen, og
- muligheten for at forsvinningen skyldes en straffbar handling som også kan straffeforfølges i Norge, jf. straffeloven § 12 nr. 3 og 4.

Besluttet etterforskning iverksatt i Norge, skal vedkommende lands myndigheter straks underrettes, og materiale som innhentes, skal stilles til deres rådighet. Oppstår spørsmålet om å tilby norsk etterforskningsbistand til det aktuelle land, skal politimesteren i en begrunnet innstilling forelegge spørsmålet for statsadvokaten.

Kriminalpolitisen kan gi råd om etterforskning bør iverksettes her i landet, og eventuelt bistå i etterforskningen.

Viser etterforskningen – her i landet eller utenlands – at det ligger en straffbar handling bak forsvinningen, og denne kan forfølges i begge land, oppstår spørsmålet om ”dobbel jurisdiksjon”, jf. straffeloven § 12 nr. 4. I en slik situasjon må det snarest mulig avklares hvor straffeforfølgingen skal finne sted.

3. Bistandsanmodning til og fra utlandet

I straffesaker ligger kompetansen til å fremsende og behandle bistandsanmodninger fra og til utenlandske myndigheter hos påtalemyndigheten/Justisdepartementet. Bistandsanmodninger under etterforskningen behandles som ordinære rettsanmodninger, jf. Justisdepartementets rundskriv av 1. august 2001 om ”Internasjonalt rettslig samarbeid i straffesaker. Gjensidig hjelp i straffesaker og utlevering av lovbrøyttere”.

VI. SAKNET FRA NORSK SKIP I UTENRIKSFART – SENTRALISERT ETTERFORSKING

Iverksetting og gjennomføring av etterforskning i saker hvor en person er saknet fra skip under seilas i internasjonalt farvann, krever kompetanse og ressurser. Særlig viktig er det at det etableres faste og gode rutiner for varslings, kommunikasjon og utveksling av informasjon mellom politiet og andre sentrale etater som Sjøfartsdirektoratet, sjøfartsinspektørene, norske utenriksstasjoner m.v.

Dagens ordning, hvor ansvaret er plassert i det politidistriktet skipet har hjemsted, er lite egnet til å sikre rask og effektiv oppfølging av disse saknetmeldingene. Antallet tilfeller er få, og noen politidistrikter vil aldri komme i berøring med slike saker. Det er derfor lite hensiktsmessig å bruke politiets knappe ressurser til å bygge opp og utvikle lokal kompetanse i hvert enkelt distrikt. En bedre løsning er å sentralisere etterforskningsansvaret til ett politidistrikt.

Norske skip vil enten være registrert i Norsk Ordinært Skipsregister (NOR) eller i Norsk Internasjonalt Skipsregister (NIS), som begge er lokalisert i Bergen.

Riksadvokaten *beslutter* i medhold av straffeprosessloven § 59 annet ledd at politimesteren i Hordaland har ansvaret for å sette i verk og gjennomføre etterforskning av saker hvor en person

er savnet fra norsk skip (registrert i NOR eller NIS) under seilas i internasjonalt farvann. Hordaland statsadvokatembeter tillegges påtaleansvaret på statsadvokatnivå for disse sakene.

Beslutningen berører ikke saker hvor personer savnes i utenlandsk havn, eller som har tilknytning til kontinentalsokkelvirksomhet, jf. påtaleinstruksen § 33-1.

VII. BISTAND FRA KRIMINALPOLITISENTRALEN

Når en person er forsvunnet under påfallende eller uforklarlige omstendigheter, må politimesteren fortløpende vurdere om det skal anmodes om bistand fra Kripas. Anmodningen kan også gjelde bistand til å vurdere om etterforskning skal settes i verk, jf. ovenfor.

Riksadvokaten gir ikke nærmere pålegg til politimestrene om bruk av Kripas' bistandsordning. Behovet for bistand og omfanget av denne vil bero på politidistriktets egne ressurser og kompetanse og må avgjøres av politimesteren etter en konkret vurdering i den enkelte sak.

VIII. INFORMASJON TIL PÅRØRENDE

En viktig side ved behandlingen og etterforskningen av saknetmeldinger, er forholdet til pårørende. De har et sterkt og legitimt behov for å få vite hva som har skjedd, og for å føle sikkerhet for at politiet gjør det man kan for å bidra til oppklaring. Et åpent og godt forhold til de pårørende medvirker også til at politiet enkelt og raskt får tilgang til den informasjon som de nærmeste har. Det er politiets ansvar å skape et slikt tillitsforhold, basert på respekt og forståelse for deres fortvilte situasjon.

Dersom det ikke kan skade etterforskningen, skal de pårørende orienteres om hva politiet akter å foreta seg, og om begrunnelsen for de valg som tas. Når undersøkelser eller etterforskning innledes, skal det også fastlegges prosedyrer som sikrer at pårørende holdes løpende informert om politiets arbeid og sakens utvikling så langt det er mulig. Det bør alltid vurderes å utpeke en bestemt tjenestemann som bindeledd mellom politiet og de pårørende.

Tor-Aksel Busch

Ingunn Fossgard
førstestatsadvokat